

УДК: 811.111:81'373.45

Мартиненко М. Ю.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук

СУЧАСНІ ВИМОГИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ (АНГЛІЙСЬКА МОВА)

Розглядається проблема формування іншомовної комунікативної компетентності на прикладі англійської мови, яка є основною мовою європейського та світового освітнього, академічного та економічного простору. Англійська мова є одним з основних засобів реалізації професійних та особистісних якостей студентів, науковців, фахівців у різних галузях на міжнародному рівні. Аналіз проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності, на прикладі викладання англійської мови у КрНУ імені Михайла Остроградського, свідчить про те, що даний процес побудовано на засадах компетентнісного та системного підходів, які передбачають дослідження іншомовної комунікативної компетентності як системи, визначення її внутрішніх особливостей і зв'язків. Автором проаналізовано структуру іншомовної комунікативної компетентності та описано її складові: лінгвістична, лінгвокраїнознавча та соціолінгвістична компетентності. На основі аналізу Стандарту вищої освіти, Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, нормативної бази щодо викладання англійської мови у КрНУ імені Михайла Остроградського запропоновано ряд заходів для забезпечення ефективності процесу формування іншомовної комунікативної компетентності студентів в умовах ВНЗ відповідно сучасним вимогам вищої школи.

Ключові слова: комунікативна компетентність, компетентності, іноземні мови, англійська мова.

Мартыненко М. Ю.

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, Кременчуг

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К ФОРМИРОВАНИЮ ИНОСТРАННОЙ КОМУНІКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ (АНГЛІЙСКИЙ ЯЗЫК)

Рассматривается проблема формирования иноязычной коммуникативной компетентности на примере английского языка, который является основным языком европейского и мирового образовательного, академического и экономического пространства. Английский язык является одним из основных средств реализации профессиональных и личностных качеств студентов, ученых, специалистов в различных отраслях. Анализ проблемы формирования иноязычной коммуникативной компетенции, на примере преподавания английского языка в КрНУ имени Михаила Остроградского, свидетельствует о том, что данный процесс построен на основе компетентностного и системного подходов, которые предполагают исследование коммуникативной компетенции как системы, определение ее внутренних особенностей и связей. Автором проанализирована структура иноязычной коммуникативной компетентности и описаны ее составляющие: лингвистическая, лингво-краеведческая и социолингвистическая компетенции. На основе анализа Стандарта высшего образования, Общеевропейских Рекомендаций языкового образования, нормативной базы по преподаванию английского языка в КрНУ имени Михаила Остроградского предложен ряд мер для обеспечения эффективности процесса формирования иноязычной коммуникативной компетентности в условиях ВУЗа.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, компетенции, иностранные языки, английский язык.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Актуальність дослідження продиктована вимогами суспільства до системи вищої освіти щодо підготовки висококваліфікованих фахівців з глибокими знаннями іноземної мови (англійської), котра є однією із складових частин гуманітарної підготовки. У сучасних умовах розвитку держави англійська мова, як базова мова європейського освітнього та економічного простору, є одним з основних механізмів реалізації особистісних якостей студентів, науковців, фахівців у різних галузях, їх мобільності, їх інноваційного професійного та наукового зростання. Випускник сучасного ВНЗ має володіти іншомовною комунікативною компетентністю на високому рівні, оскільки володіння англійською мовою є способом адаптації і входження майбутнього фахівця в професійний простір в умовах сучасної глобалізації. Саме англійська мова забезпечує взаємодію і співробітництво фахівців європейських країн, обмін досвідом, забезпечує готовність випускника до особистісного наукового та професійного саморозвитку та самореалізації упродовж життя.

Володіння сучасним фахівцем англійською мовою сприятиме формуванню комплексу компетенцій, які є складовими професійної компетентності, вказаних в державних стандартах вищої освіти; знаходженню нових джерел збагачення професійного досвіду; реалізації міжнародного співробітництва; готовності до професійного діалогу із закордонними колегами; постійному професійному вдосконаленню.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. В останні роки питання формування іншомовної комунікативної компетентності досліджувалося в роботах українських педагогів-учених (Г. Воробйов, І. Закірянова, В. Калінін, Т. Колодько, О. Першукова, В. Топалова, С. Хоцкіна та ін.). Проблемою іншомовної підготовки фахівців немовних спеціальностей займалися такі вчені як Й. Берман, Н. Бориско, Р. Мільруд, І. Салистра, О. Тарнопольський та інші. Формування іншомовної компетентності ґрунтується на результатах досліджень теоретичних і методичних засад компетентнісного підходу. Вивчення наукових досліджень з питань використання компетентнісного підходу у вищій школі, дозволило зробити висновок, що в працях М. Авдєєвої, В. Болотова, І. Гудзик, Н. Дворнікова, І. Єрмаков, Е. Зеєр, І. Зимня, Д. Іванов, Т. Кузьміна, О. Локшина, С. Молчанова, О. Пометун, О. Савченко, О. Соколової акцентовано увагу на розвитку базових і предметних компетентностей особистості, результатом яких є формування загальної професійної компетентності майбутнього фахівця. Сутність компетентнісного підходу полягає в спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток в особистості майбутнього фахівця системи базових і предметних компетентностей [1]. За таких обставин іншомовну комунікативну компетентність ми визначаємо як кінцевий результат навчання фахівця, результат її цілеспрямованого формування та як складову професійної компетентності сучасного фахівця.

Сучасні вимоги до професійної підготовки фахівців описано та конкретизовано у відповідних стандартах – системі компетенцій. Стандартом вищої освіти визначено, що зміст освітньої програми має бути спрямовано на забезпечення загальних та предметних компетентностей за спеціальністю. Визначено три основні групи компетенцій у комплексі нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів системи вищої освіти, до яких відносять: соціально-особистісні, загальнонаукові та інструментальні компетенції [2]. Іншомовна комунікативна компетентність є частиною загальної компетентності та визначає здатність фахівця спілкуватися, читати та писати іноземною мовою в сферах професійного та ділового спілкування [3].

В той же час, слід зазначити, що поняття «комунікативна компетентність» у лінгвістичних науках часто ототожнюється з поняттям «компетенція». У загальному розумінні «компетентність» означає відповідність вимогам, критеріям та стандартам в існуючих сферах професійної діяльності; наявність необхідних знань, умінь та навичок; здатність отримувати очікувані результати професійної діяльності і володіти ситуацією [4].

В англійській мові слово «компетентність» відноситься до здатності або набору знань

та навичок, якими володіє індивід та, які відповідають його/її кваліфікації. «Компетенція» описує здатність людини бути кваліфікованою для того, щоб зробити роботу [5, 6].

Так, учені-мовознавці М. Кенел та М. Свейн розглядали комунікативну компетентність, як сукупність наступних компетенцій:

1. Дискурсивна компетенція, сутність якої вчені визначили як уміння поєднувати речення у зв'язне повідомлення або дискурс, використовуючи синтаксичні та семантичні засоби когезії;

2. Соціолінгвістична компетенція, зміст якої вчені-мовознавці визначили як здатність розуміти та продукувати такі словосполучення, які відповідають певному соціолінгвістичному контексту ілюктивного акту комунікації (ілюктивний акт – втілення у мовленні певної цілеспрямованої комунікативної мети; цілеспрямованість висловлювання; функція впливу на співрозмовника);

3. Стратегічна компетенція визначає уміння брати активну участь у спілкуванні, обираючи для цього відповідну стратегію дискурсу для підвищення ефективності комунікації;

4. Лінгвістична компетенція визначає здатність продукувати знайомі висловлювання, а також здатність розуміти та продукувати нові висловлювання [7].

Дослідивши праці учених Л. Бахман, А. Палмер, М. Халдія, Р. Кліффорда, М. Вятютнев, О. Коккот, Н. Гез, В. Топалова, М. Кенела, М. Свейна та інших, які розглядали структуру комунікативної іншомовної компетентності, ми визначили її загальні складові: лінгвістична компетенція; лінгвокраїнознавча компетенція; соціолінгвістична компетенція.

Лінгвокраїнознавчу компетенцію вчені-мовознавці розглядають як здатність сприймати мову з точки зору її культурологічної функції; з її національно-культурною специфікою. Лінгвокраїнознавча компетенція включає знання мовних одиниць, у тому числі й з національно-культурним компонентом семантики, та вміння використовувати їх відповідно до певної соціально-мовленнєвої ситуації. Основою лінгвокраїнознавчої компетенції є національно-культурний компонент іноземної мови, який відбивається в одиницях різних рівнів мови, а також фонові знання типового освіченого представника певної лінгвокультурної спільноти. Ці знання становлять усе те, що є характерним для культури, побуту, традицій та історії націй, мова яких вивчається. Є. Верещакін, В. Костомаров, Г. Томахін, Ю. Пассов відносять до даного лінгвістичного феномену безеквівалентні лексичні одиниці, фразеологізми, усталені етикетні вислови та кліше. Безеквівалентна лексика – це культурно-марковані лексичні одиниці, які слугують для вираження тих понять, які відсутні в іншій культурі та іншій мові. Семантизація безеквівалентної лексики потребує глибших знань про слово, про його лінгвокраїнознавчі, фонові характеристики, котрі можна отримати, лише вивчаючи побут, культуру та історію народу-носія [8, с. 69].

У лінгвокраїнознавчій теорії терміном «реалії» позначають предмет та слово, що його називає. Виділяють три основні групи реалій британської культурно-генетичної спільноти:

1) універсалії – повністю тотожні за усіма ознаками у культурах, що зіставляються (вода, сонце, повітря);

2) квазіреалії – тотожні за своїми істотними ознаками, але різні за другорядними (grant – стипендія, Teachers' Training College – педагогічний інститут);

3) власне реалії – ті, що за своїми істотними і другорядними ознаками є унікальними, властивими лише одній з культур, що зіставляються (The House of Commons)[8, с. 70].

Соціолінгвістична компетенція – вміння вибирати та використовувати мовленнєві форми для здійснення конкретних комунікативних актів у певних ситуаціях, враховуючи соціальні та культурні правила та особливості невербальної поведінки. Слова та вирази типу «Never mind», «Good luck!» та інші мають національну та культурну семантику. Звичайно, що в таких випадках важливо визначити стильову приналежність цих виразів, а контекст допомагає зрозуміти та віднайти її. Подібні словосполучення допомагають краще зрозуміти

менталітет, бізнес етикет та особливості психології носіїв мови.

В той же час варто зазначити, що розвиток масової культури вносить свої корективи щодо змін словникового запасу англійської мови. В зв'язку з цим британське суспільство взагалі та етикет ділового мовлення зокрема стали менш формальними. Всі ці тенденції необхідно враховувати при навчанні студентів англійській мові, підвищуючи тим самим рівень соціокультурної компетенції.

Отже мета формування іншомовної комунікативної компетентності – визначенні засад, які сприятимуть загальному розвитку особистості майбутнього фахівця, здатного за допомогою англійської мови здійснювати професійну міжкультурну соціолінгвістичну комунікацію.

Англійська мова є гуманітарною складовою професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців нового покоління, які вільно володіють сучасними техніками та технологіям спілкування. Впровадження сучасних педагогічних технологій та методів навчання англійській мові в Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського зумовлюються новими вимогами часу, які знаходять відображення у принциповій позиції Міністерства освіти і науки України щодо цього питання. Нормативна база щодо викладання англійської мови складається з наступних документів: нормативні документи Міністерства освіти і науки України, стандарти вищої освіти; загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти; навчально-методичні комплекси та робочі програми з англійської мови для професійного спілкування, з ділової англійської мови, з наукової англійської мови.

Англійська мова для професійного спілкування – викладається на 1-2 курсах усіх напрямів підготовки КрНУ ім. М. Остроградського. Програма має практичне спрямування та забезпечує набуття студентами іншомовної комунікативної та професійної компетентності в процесі вивчення англійської мови. Даний процес здійснюється шляхом формування мовленнєвих умінь та навичок в рамках тем відповідно до загальних та професійних сфер діяльності майбутнього фахівця. Особливого значення надається розвитку та поширенню професійних, загальнокультурних знань, роботи з автентичними професійно-орієнтованими текстами.

Ділова англійська мова – програма націлена на розвиток ділової комунікативної компетенції необхідної для ефективної мовленнєвої комунікації в професійному бізнес середовищі. Включає підготовку та проведення ділових презентацій, ведення ділових усних переговорів та листування, написання та складання контрактів та інших ділових паперів, вивчення бізнес-професійної термінології та лексики.

Наукова англійська мова – програма розрахована для студентів ОКР «магістр» та спрямована на академічне читання англійської літератури за фахом, її реферування та анотування. Спрямована на розвиток вмінь та навичок написання наукових робіт, статей, тез доповідей; уміння розуміти та надавати інформацію англійською мовою у відповідності до специфіки письмового та усного науково-професійного дискурсу.

Згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти існує шість рівнів володіння іноземною мовою, які були розроблені Асоціацією Мовних Експертів ALTE (The Association of Language Testers in Europe) [9]. Ці рівні охоплюють проміжок від елементарного до практично вільного та бездоганного володіння англійською мовою. Згідно з Рекомендаціями Комітету Ради Європи з питань освіти випускники Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського мають володіти професійно-орієнтованими іншомовними знаннями, вміннями та навичками мовленнєвої діяльності на рівнях B1, B2 (C1). На дані рівні мають бути зорієнтовані робочі програми та навчально-методичне забезпечення з англійської мови у ВНЗ. У зведеній таблиці (табл. 1) представлено дескриптори рівнів володіння іноземною мовою.

Таблиця 1 – Рівні володіння іноземною мовою.

Рівні володіння	Дескриптори
Досвідчений користувач	
C2	Студент розуміє без ускладнень майже всі тематичні повідомлення. Вилучає інформацію з різноманітних джерел інформації, може узагальнити її і зробити логічне аргументоване повідомлення у зв'язній формі. Висловлюється спонтанно та швидко. Диференціює смислове навантаження у складних граматичних конструкціях та розмовних ситуаціях.
C1	Студент розуміє складні та великі тексти і розпізнає імпліцитне значення. Висловлюється швидко та не втрачає час на пошук засобів вираження своїх думок. Ефективно користується усною та писемною мовою у повсякденному та суспільному житті та під час навчання, праці. Висловлюється на різні тематики, використовуючи складні граматично-лексичні конструкції.
Незалежний користувач	
B2	Студент розуміє базові ідеї текстів різноманітної тематики, діалоги та повідомлення за своїм професійним напрямом. Спілкується з іноземцями достатньо швидко і спонтанно, діалог не завдає труднощів жодній із сторін. Висловлюється чітко та детально, виражає свої думки з певної проблеми, може наводити аргументи.
B1	Студент розуміє основний зміст нормативного усного та писемного мовлення на професійні та загальні теми. Може висловлюватися під час подорожування. Швидко висловлюється на знайомі та цікаві теми. Описує своє повсякденне життя та професійний досвід, плани на майбутнє. Використовує стислі пояснення.
Елементарний користувач	
A2	Студент розуміє окремі фрази та часто вживані вирази у повсякденному спілкуванні. Спілкується на теми особистого побуту, сімейного життя, шопінгу, роботи. Розуміється у простих і звичайних ситуаціях. Описує простими мовними засобами зовнішній вигляд, найближче оточення та середовище.
A1	Студент розуміє і вживає побутові повсякденні вирази. Використовує елементарні речення в конкретних ситуаціях. Може відрекомендуватись і відрекомендувати когось. Запитує і відповідає на запитання про особисте життя. Може спілкуватися на елементарному рівні, коли співрозмовник говорить зрозуміло та повільно.

ВИСНОВКИ. Аналіз проблеми формування іншомовної комунікативної компетенції, на прикладі викладання англійської мови, свідчить про те, що даний процес побудовано на засадах компетентнісного та системного підходів, які передбачають дослідження іншомовної комунікативної компетенції як системи, визначення її внутрішніх особливостей і зв'язків. Зауважимо, що вчені розглядають іншомовну комунікативну компетентність як цілісну структуру, в якій виокремлюють окремі компетенції. Для забезпечення ефективності процесу формування іншомовної комунікативної компетентності (англійська мова) в умовах ВНЗ доцільно:

1. Вжити заходи щодо устаткування змісту робочих навчальних програм з дисциплін: «Іноземна мова (англійська)», «Іноземна мова професійного спрямування (англійська)», «Ділова англійська мова», «Наукова іноземна мова (англійська)» відповідно Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти.

2. Провести аналіз змісту дескрипторів рівнів володіння іноземною мовою з метою їх

використання в системі оцінювання рівня володіння англійською мовою студентами університету.

3. Проводити систематичне підвищення кваліфікації викладачів англійської мови відповідно сучасним вимогам та надбанням вищої школи.

4. Проводити стартовий контроль рівня володіння англійською мовою студентами першого курсу.

5. Використовувати сучасні ІКТ та активні методи навчання в процесі викладання англійської мови.

Узагальнюючи, зазначимо, що розглянуті нами питання не вичерпують окресленої проблеми і потребують подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз / О. С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету. – 2008. – Вип. 40. – Педагогічні науки. – С. 63–68.

2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) : колективна монографія ; під заг. ред. О. В. Овчарук; Міністерство освіти і науки України. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с

3. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Міністерство освіти і науки України, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – К., 2008. – 69 с.

4. Хоцькіна С. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти / С. М. Хоцькіна. – К. : Київський університет ім. Б. Грінченка, 2013. – 20 с.

5. Oxford dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/competence>

6. Cambridge dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/competence>

7. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. Applied Linguistics. 1:1 – 47. 1980. – 53 p.

8. Воробйова І. А. Країнознавчий підхід до навчання мов студентів немовних спеціальностей у вищих навчальних закладах //Слов'янський вісник: Зб. наук. праць. Випуск 5. – Рівне.: Серія „Філологічні науки”, 2004. – 266 с.

9. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

Martynenko M.

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Kremenchuk

MODERN REQUIREMENTS FOR THE FORMATION OF FOREIGN-LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE (ENGLISH LANGUAGE)

The article raises some important issues about formation of foreign-language communicative competence in terms of English teaching and learning as the main language of the European and world educational, academic and economic areas. Foreign language (English) is one of the means of realization of professional and personal qualities and abilities of students, scientists and professionals in various fields and industries. The analysis of the problem of formation of foreign-language communicative competence, based on teaching English experienced at Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, has revealed that this process is built on the basis of competence and system approaches. These approaches allow to study the communicative

competence as a system, identifying its internal features and relationships. The structure of foreign-language communicative competence is analyzed and its components are defined and described: linguistic, culture-oriented linguistic and sociolinguistic competences. Based on the analysis of the Standard of higher education, the Common European Recommendations of language education, the curriculum of English language at Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University it has been proposed a number of measures to ensure the effectiveness of the foreign language-communicative competence formation at the university.

Key words: communicative competence, competences, foreign languages, English.

REFERENCES

1. Zabolots'ka, O.S. (2008), Competency-based approach as educational innovation: comparative analysis, *Bulletin of Zhytomyr state university*, Issue 40, Pedagogical sciences, pp.63-68. [in Ukrainian]
2. Ovcharuk, O. (2004), Competency-based approach in modern education: international practices and Ukrainian prospects, K.I.S., Kyiv. [in Ukrainian]
3. A set of regulations for the development of the constituents of higher education industry standards system (2008), Ministry of Education and Science of Ukraine, Institute of Innovative Technology and Content of Education, Kyiv. [in Ukrainian]
4. Khotskina, S.M. (2013), Formation of prospective economists communicative competency in the study of humanitarian subjects: extended abstract of cand. ped. sci. dis. : spec. 13.00.04. «Theory and methodology of professional education», Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv. [in Ukrainian]
5. Oxford dictionary, available at: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/competence> (accessed September 2, 2017).
6. Cambridge dictionary, available at: <http://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/competence> (accessed September 2, 2017).
7. Canale, M. and Swain, M. (1980), Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing, *Applied Linguistics*.
8. Vorobieva, I. (2004), Cross-cultural approach to teaching languages to students of non-linguistic specialties at higher educational institutions, *Philological sciences*, Issue 5, 266 p. [in Ukrainian]
9. Nicolaeva, S. (ed). (2003), Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching and Assessment, Kyiv. [in Ukrainian]

Мартиненко Марина Юріївна,

к.пед.н.,
доцент кафедри «Філології та видавничої діяльності»,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.
Тел. +38(05366) 3-11-79.
E-mail: speaker.kremenchuk@gmail.ru

Martynenko Maryna Yuriivna,

PhD of Pedagogy,
Associate Professor of Philology and
Publishing Activities Department,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
20, Pershotravneva str, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukraine, 39600.
Tel. +38(05366) 3-11-79
E-mail: speaker.kremenchuk@gmail.ru

Стаття надійшла 15.09.2017